

Measuring the attitude of the conservators of historical relics, regarding the sharing of conservation processes with the beneficiaries (people) in Iran

Fatemeh Alimirzaei

Ph. D Student of Restoration of cultural and historical objects, Faculty of Conservation and Restoration, University of Art, Tehran, Iran

Samad Samanian*

Professor in Department of Handicrafts, Faculty of Applied Arts, University of Art, Tehran, Iran

Amir Maziar

Assistant Professor Department of Philosophy of Art, Faculty of Theoretical Sciences and Advanced Art Studies, University of Art, Tehran, Iran

Kouros Samanian

Associate Professor in Department of Museum Studies & Restoration of Cultural and Historical Objects, Faculty of Conservation and Restoration, University of Art, Tehran, Iran

Abstract

Historical relics have different owners and beneficiaries and as a result, numerous challenges arise in the process of their protection and restoration. A scientific and ethical approach based on a kind of consultative approach is needed to face these challenges. The present research examines the issue by investigating the attitudes of conservators of historical relics. Therefore, the purpose of this research is to investigate the dominant approaches to conservation from the viewpoint of consultative and collaborative approach, which is carried out based on the criteria and assumptions of such approaches. The present study is an attitudinal descriptive-analytical research with a statistical population comprising three groups of conservators in Iran, who are working at universities, Department of Cultural Heritage, empirical veterans and educated professionals working in the private sector. The sample includes 30 conservators selected through simple random sampling. Open interview was used to collect data and data foundation method was employed for data analysis within the framework of the theoretical foundations of the research. Based on the investigations made, predominant approaches to conservation in Iran include historical/fact-seeking, scientific/object-oriented, artistic/taste-oriented, selective value-oriented and somewhat rule-oriented/authoritarian approaches. These approaches are founded on a theoretical framework of conservation profession, hard science, and individualism, and in part, on micro and macro policies and organizational hierarchy. The findings of this research indicate that the demands and consultative and collaborative role of public beneficiaries in conservation approaches, it is not much considered and as a main component in making decisions and carrying out actions, there is no belief and acceptance towards it.

Keywords: Conservation and restoration historical of relics, Conservation ethics, Conservation approaches, Common beneficiaries, Participation

* Corresponding Author, Email: samanian@art.ac.ir

سنجش نگرش حفاظت‌گران آثار تاریخی، در خصوص به اشتراک‌گذاری تصمیمات و اقدامات حفاظتی با ذینفعان عام (مردم) در ایران

فاطمه علیمیرزایی

دانشجوی دکتری مرمت اشیاء فرهنگی و تاریخی، دانشکده حفاظت و مرمت، دانشگاه هنر، تهران، ایران.

صمد سامانیان*

استاد گروه صنایع دستی، دانشکده هنرهای کاربردی، دانشگاه هنر، تهران ایران.

امیر مازیار

استادیار گروه فلسفه هنر، دانشکده علوم نظری و مطالعات عالی هنر، دانشگاه هنر، تهران، ایران.

کوروس سامانیان

دانشیار گروه مطالعات موزه و مرمت اشیاء فرهنگی و تاریخی، دانشکده حفاظت و مرمت، دانشگاه هنر، تهران، ایران.

چکیده

آثار تاریخی با داشتن مالکین و ذینفعان^۱ مختلف، که بخش بزرگی از آنها را مردم تشکیل می‌دهند، همواره با چالش‌های زیادی در فرایند حفاظت و مرمت روبرو هستند. مواجهه با این چالش‌ها نیازمند روش‌های علمی و اخلاقی، مبتنی بر نوعی رویکرد مشارکتی و مشورتی است. تحقیق حاضر سعی دارد با بررسی نگرش حفاظت‌گران آثار تاریخی - فرهنگی، این موضوع را در رویکرد [های] حفاظتی در ایران مورد بررسی قرار دهد. از این‌رو، هدف این پژوهش بررسی رویکرد [ها] ی حفاظتی غالب در ایران، در خصوص به اشتراک‌گذاری تصمیمات حفاظتی با ذینفعان عام (مردم)، مبتنی بر معیارها و مفروضات رویکردهاست. پژوهش حاضر، توصیفی - تحلیلی و از نوع نگرش‌سنجی است. جامعه آماری پژوهش شامل سه گروه از حفاظت‌گران (شاغل در دانشگاه، ادارات میراث‌فرهنگی، پیشکسوتان تجربی و متخصصان تحصیل کرده شاغل در بخش خصوصی) در ایران هستند، که تعداد ۳۰ حفاظت‌گر، به‌عنوان نمونه‌ی آماری با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شده‌اند. برای گردآوری داده‌ها، از روش مصاحبه‌ی باز و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل داده‌بنیاد در چهارچوب مبانی نظری پژوهش استفاده شده است. حسب بررسی‌های صورت‌گرفته، مشخص شد که رویکردهای حفاظتی غالب در ایران، شامل رویکردهای تاریخی، علمی، هنری، ارزش‌محور انتخابی و تا حدودی قاعده‌محور^۲ هستند. این رویکردها، مبتنی بر چهارچوب نظری حرفه‌ی حفاظت، علوم سخت، سلیقه‌ی شخصی و بخشی مبتنی بر سیاست‌های خرد و کلان و سلسله مراتب سازمانی و ارزشی خاص شکل گرفته‌اند. براساس یافته‌های این پژوهش، مطالبات و نقش مشورتی و مشارکتی ذینفعان عام (در زمان حال) در رویکردهای حفاظتی غالب در ایران، چندان مورد توجه نیست و به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های اصلی در اتخاذ تصمیمات و انجام اقدامات، لحاظ نمی‌شود.

کلیدواژگان: حفاظت و مرمت آثار تاریخی (اشیاء و تزئینات معماری)، اخلاق حفاظت، رویکردهای حفاظتی، ذینفعان عام، مشارکت.

* نویسنده مسنول مکاتبات با پست الکترونیک: samaniaman@art.ac.ir

۱- مقدمه

تلاش حفاظت‌گر امروز، در جهت کمک به حفظ تمامی مفاهیم و ویژگی‌های مادی و معنوی یک اثر (در طول این نوشتار، منظور از آثار تاریخی، اشیاء و تزئینات معماری است) است. او باید با در نظر گرفتن ویژگی‌ها و ارزش‌های ذاتی اثر، اصول علمی و تخصصی، انتظارات و ارزش‌های جامعه‌ی ذینفعان^۳ در همه‌ی زمان‌ها و مکان‌ها، تصمیمات اخلاقی و حرفه‌مند اتخاذ کند (Lamarque, 2016, 283). این مأموریت در شکل اولیه‌ی خود در نیمه‌ی اول قرن بیستم و با شکل‌گیری رسمی حرفه‌ی حفاظت و مرمت، برای ایجاد ساختار علمی و محدود کردن خودسرانه مداخلات، مجموعه‌ای از اصول^۴ و قواعد اخلاقی^۵ را پی گرفت. اما این اصول و قواعد، به دلیل کم‌توجهی به مفاهیم ناملموس (در موضوعات حساس مبتنی بر تنوع فرهنگی و اجتماعی و غیره، به دلیل تفاوت‌های ظرفیتی که منعکس‌کننده‌ی ویژگی‌های ملی هر کشوری بود)، نه تنها کافی نبودند، بلکه مجموعه‌ای متفاوت از مشکلات را نیز ایجاد کردند. آنها، اقدامات متخصصان را به گونه‌ای هدایت و محدود کردند، که بالفعل از عادات اجتماعی فاصله گرفتند، و افزایش تضاد بین ارزش‌های حرفه‌ای و ارزش‌های ذینفع و جامعه، زمینه‌ساز تعارض‌ها گردید (Cohen-Charash & Spector, 2001: 1; Watkinson, 2004; Beaudry, 2009: 19; Ashley-Smith, 2010: 3; Zimmerman, 2003).

به تدریج و در طول دگردیسی حرفه‌ی حفاظت در دوره‌های مختلف، با هدف رفع چالش‌ها و رسیدن به حفاظت مطلوب، رویکردهای مختلف با مفروضات و مؤلفه‌های گوناگون مبتنی بر ملاحظات علمی و اخلاقی متفاوت و همه‌جانبه‌نگر، شکل گرفتند. در روند این تغییرات و در تلاش برای کم‌شدن فاصله ارزش‌های حرفه‌ای و ارزش‌های جامعه، در ارتباط با بخشی ملاحظات و قواعد که ناظر بر نقش و جایگاه ذینفعان عام بود، رویکرد مشورتی و مشارکتی، ذیل مفهوم دموکراسی در رویکرد معاصر حفاظت و مرمت اهمیت یافت (فیلدن، ۱۹۹۸). ذیل این مفهوم، حفاظت‌گر موظف شد با اتکاء به رشد تفکر عقلی و اخلاقی، و نظرات مقابله‌گر، رفتارهای متضاد ناشی از قواعد نانوشته و باورمحور در جامعه را درک کند. تعدد جوامع کوچک با چهارچوب‌های فرهنگی و اجتماعی و گاه سیاسی گوناگون را مدنظر قرار دهد، و بر اساس مجموع این ملاحظات، رویکردی مطلوب اتخاذ نماید. آنچه که به دلایل مختلف، از جمله تخصص‌محوری یا ماده‌محوری یا هنوز در بسیاری از کشورها پذیرفته نیست و برخی اوقات زمینه‌ساز نارضایتی‌ها و بروز تعارض‌هایی می‌شود.

بنابراین در این مقاله، با توجه به اهمیت و ضرورت نقش و جایگاه مردم (به‌عنوان ذینفعان عام) در تصمیمات و اقدامات مرتبط با حفاظت، در قالب رویکرد مشارکتی و مشورتی، منطبق بر اسناد و ادبیات بین‌المللی این حوزه، به ارزیابی میزان توجه رویکردهای حفاظتی غالب در ایران به این موضوع، پرداخته شده است. در این مسیر تلاش شده، تا ضمن ارائه خلاصه‌ای از اسناد و اطلاعات مرتبط با اهمیت و نوع مشارکت و مشورت با ذینفعان عام در فرایندهای حفاظتی، به این پرسش پاسخ داده شود که آیا رویکرد [های] حفاظتی غالب در ایران، به مشارکت دادن و مشورت با ذینفعان عام در فرایندهای حفاظتی توجه دارند؟

۱-۱- مبانی نظری پژوهش

سابقه تشکلت آراء و تعارضات در مواجهه با آثار تاریخی نیازمند حفاظت و مرمت، در میان نظریه‌پردازان و اقلیت‌های فرهنگی به اشکال مختلف و در بسیاری از کشورها قابل ردیابی است (Viñas, 2020, 45). رویکرد مشارکتی و مشورتی (دموکراتیک) به‌عنوان یک رویکرد مبتنی بر احترام به تنوع فرهنگی و حقوق شهروندی، و یک ضرورت اخلاقی در نحوه‌ی برخورد با آثار، توسط متخصصان مطرح است. این مفهوم، هر نوع انتخابی در مواجهه و میزان دخالت در اموال فرهنگی را مستقیماً به ارزش‌هایی وابسته می‌داند که توسط جامعه پذیرفته شده باشد (فیلدن، ۱۹۹۸). رویکرد مشارکتی و مشورتی در اسناد بین‌المللی، چون ماده‌ی ۲ بیانیه‌ی ترینیداد^۶ (۱۹۸۲)، ماده‌ی ۲ و ۶ بیانیه‌ی لوزان^۷ (۱۹۹۰)، بند ۸ سند نارا^۸ (۱۹۹۴)، ماده‌ی ۱۲ منشور بورا^۹ (۱۹۹۹)، در مقدمه و متن بیانیه استکهلم^{۱۰} (۱۹۹۸)، متن و ماده ۱-۲۶ منشور آمستردام^{۱۱} (۱۹۹۸)، بند ۱۱ بیانیه‌ی سوژو^{۱۲} (۱۹۹۸) و ماده‌ی ۱۸ و ۲۲ بیانیه مکزیکوسیتی (۲۰۰۰)، و ... به تدریج مبتنی بر موضوعات پیچیده و حساس مبتنی بر تنوع فرهنگی، میراث بومی و محلی هنجارهای اجتماعی و سیاسی، برای انتخاب

فاطمه علمیرزایی

شیوه‌ی مطلوب دنبال‌شد، تا زمانی‌که در شورای اروپا و بخش دوم- ماده ۱۲ کنوانسیون فارو^{۱۳} (۲۰۰۶) (ETCP-CEU, 1998; CoE, 2005; ICOMOS, 1982b; ICOMOS, 1990; ICOMOS, 1994; ICOMOS, 1997; UNESCO, 1997; UNESCO, 1998) ذیل عنوان دسترسی به میراث فرهنگی و مشارکت دموکراتیک، با تأکید بر جوامع میراثی و اصل مسئولیت مشترک، به‌عنوان بنیان رویکرد جدید به میراث، با بهره‌گیری از مشارکت عمومی در امر حفاظت رسمیت‌یافت (Marquis-Kyle, 2004).

بنابراین، به‌منظور دستیابی به ابزار تحلیل برای یافته‌های این پژوهش در بخش اول، «رویکرد مشورتی و مشارکتی» که رویکرد اصلی این پژوهش در موضوع حفاظت و مرمت آثار تاریخی- فرهنگی است، در اسناد و ادبیات بین‌المللی بازشناسی می‌شود. سپس در بخش دوم، روند دگردیسی رویکردهای حفاظتی، به‌عنوان مبنای تعیین محدوده‌ی نگرش‌سنجی مطرح می‌گردد.

• بازشناسی رویکرد مشارکتی و مشورتی در حفاظت و مرمت آثار تاریخی- فرهنگی

همان‌طور که اشاره‌شد، حفاظت‌گران صرف‌نظر از تخصصشان، کار خود را با طیفی از قواعد اخلاقی شناخته‌شده هدایت می‌کنند، که در چهارچوب این کدها، الزامات مشاوره و همکاری با ذینفعان وجود دارد. به‌عنوان مثال، قواعد اخلاقی آیین‌نامه‌ی اخلاقی ایکوم، موزه‌ها را تشویق می‌کند تا با جوامعی که مجموعه‌هایشان از آنها منشاء گرفته‌اند و همچنین جوامعی که در آنها خدمت می‌کنند، همکاری کنند (ICOM, 2011)؛ منشور نارا با ظرافت توضیح می‌دهد که «میراث فرهنگی هر کس، میراث فرهنگی همه است» (Lemaire & Stovel, 1994)؛ اصول حفاظت چین از ذینفعان می‌خواهد تا در فرآیند برنامه‌ریزی مدیریت حفاظت شرکت کنند (Luxen, 2015)؛ آیین‌نامه اخلاقی کانادا بیان می‌کند که فرآیند تصمیم‌گیری حفاظتی شامل در نظر گرفتن ویژگی‌های غیرمادی، مانند اهمیت مذهبی یا فرهنگی یا نیت هنرمندان است (CAC, 2000)؛ آیین‌نامه‌ی اخلاقی و دستورالعمل‌های عملی AIC بیان می‌کند که «همه اقدامات متخصص حفاظت باید با احترام آگاهانه به دارایی فرهنگی، ویژگی و اهمیت منحصر به فرد آن، و فرد یا افرادی که آن را ایجاد کرده‌اند، کنترل شود» (AIC, 1994). کدهای اخلاقی به جای دیدگاه یک فرد یا گروه خاص، اجماع را نشان می‌دهند. حفاظت‌گران اغلب مشورت می‌کنند، زیرا نمی‌توان از آنها انتظار داشت که هر کیفیت مهمی از میراث فرهنگی را که باید حفظ شود، بشناسند (Clavir, 2009). بنابراین، مشورت به گسترش این درک کمک می‌کند، و ناگزیر بایستی این مشورت با افراد یا گروه‌هایی با دیدگاه‌های خاص صورت‌پذیرد.

همان‌طور که اصطلاح «ذینفعان» از دهه ۱۹۸۰ به‌طور قابل‌توجهی در گفتمان عمومی افزایش یافته‌است (Ngram Viewer, 2015)، مفهوم مشاوره و مشارکت هم، به‌طور جدی در تصمیم‌گیری‌های اخلاقی حفاظت گنجانده شده‌است. این قواعد، ذینفعان را به‌عنوان کسانی که علاقه معتبری به نتیجه تصمیمات حفاظتی دارند، تعریف می‌کنند. این امر طبیعتاً نیازمند شناسایی «منافع معتبر»، از طرف فردی است که مسئولیت حفاظت را برعهده دارد (Dhar, 2006). بنابراین، «برای مشورت در ارتباط با حفاظت از مواد با اهمیت فرهنگی و معنوی، ایجاد درک از شیء تحت حفاظت، توسط حفاظت‌گر، دارای اهمیت است (AICCM, 2002). زیرا بایستی درک کند «افرادی که با اشیاء در مجموعه‌های خود از نظر فرهنگی وابسته هستند، ممکن است ارزش‌ها و اولویت‌هایی داشته باشند، که به‌طور قابل‌توجهی با اولویت‌ها و ارزش‌هایی که ما تا به امروز در حفاظت مورد توجه قرار داده‌ایم، متفاوت باشد» (Sease, 1998: 106).

بنابراین، به‌طور کلی می‌توان گفت، حفاظت‌گرانی که به دنبال تعامل با مردم هستند، باید کاملاً آگاه باشند که مردم «افراد مختلف با عقاید و نیازهای گوناگون» هستند. ذینفعان تصمیمات حفاظتی، افرادی هستند که برای یک شیء یا مجموعه، ارزش قائل می‌شوند و با به اشتراک گذاشتن آن ارزش‌ها، حفاظت‌گر را قادر می‌سازند تا ارزش اجتماعی و فرهنگی شیء را در طول مدت و فرایند حفاظت، حفظ کند. اگرچه از لحاظ اخلاقی مهم است که دیدگاه‌های عموم را به‌دست آوریم، اما مهم است که تشخیص بدهیم چه درجه‌ای از این دیدگاه‌ها می‌تواند به‌عنوان مطلع، کافی در نظر گرفته شود.

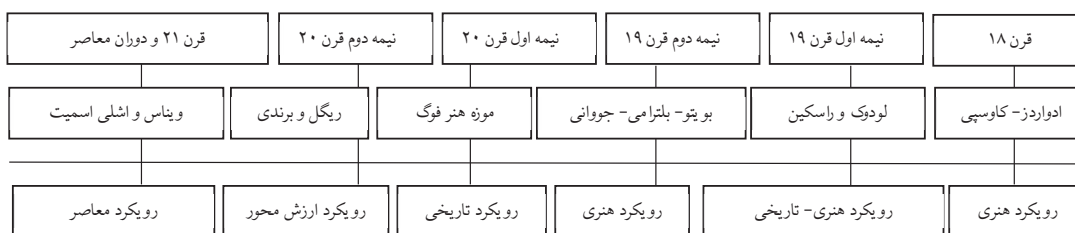
فاطمه علیمیرزایی

سنجش نگرش حفاظت‌گران آثار تاریخی، در خصوص به اشتراک‌گذاری تصمیمات و اقدامات حفاظتی با ذینفعان عام (مردم) در ایران

• سیر تطور و دگرذیسی رویکردهای حفاظتی به‌سوی رویکرد مشارکتی و مشورتی

میراث همیشه محصول و فرآیند، و ساختاری بوده که در شرایط مختلف نیاز به حفظ اصالت، حفظ ایده و اعتبار اصلی، حفظ ارزش‌های معنوی، حفظ و امکان تولد دوباره اثر و ... داشته‌است. بنابراین رویکردهای حفاظتی متفاوتی را طلب کرده‌است، که مشکلات مختلف را در ارتباط با جوامع برای رسیدن به حفاظت پایدار، مطلوب و کارا مرتفع‌سازد (Karl-ström, 2013). از آنجا که حفاظت نیز یک ساختار فکری مشخص و پایدار نبوده، و در واقع یک کار در حال پیشرفت است، همان‌طور که مورد بحث قرار می‌گیرد، همان‌طور که عمل می‌شود، و همان‌طور که فکر می‌شود، شکل می‌گیرد (Vi-nas, 2020)، و منجر به رویکردهای مختلف می‌گردد.

«رویکرد هنری»، نخستین رویکرد حفاظتی شناخته‌شده است، که پیروان آن اقتباس و اصلاح آثار هنری به‌منظور زیباتر و لذت‌بخش‌تر کردن آنها و منطبق‌بودن نتیجه با سلیق و ترجیحات مردم را ملاک عمل قرار داده‌بودند. در این رویکرد که به دنبال به‌غایت‌رسیدن لذت بود، مهم نبود که آثار هنری چقدر قدیمی هستند، آنها عمدتاً به‌عنوان کالایی در نظر گرفته‌می‌شدند که می‌توانستند تغییرکنند، شکل داده‌شوند و مطابق با شرایط اقتباس شوند، تا نقش خود را به‌ترین و کارآمدترین شکل ایفا نمایند؛ «رویکرد تاریخی»، با تأکید بر اهمیت حفاظت از تاریخ اشیاء، شیوه‌ها و مکان‌ها شکل گرفت، به‌گونه‌ای که با حداقل مداخله و اضافات قابل تشخیص، حقیقت تاریخی آنها حفظ‌شود. این رویکرد، سه اصل اخلاقی حقیقت‌جویی، صداقت و امانتداری را دنبال می‌کرد (Matthes, 2016: 788). هر دوی این رویکردها ذهنی‌بودند و مبنای ملموس و قابل اندازه‌گیری نداشتند؛ بنابراین، در ادامه تغییر روند به سمت رویکردها با مؤلفه‌های عینی و قابل اندازه‌گیری، «رویکرد علمی»، در قرن بیستم با طرح موضوع حقیقت‌مبتهی بر مطالعه دقیق ساختار فیزیکی اثر، عاری از هرگونه سوگیری فرهنگی یا شخصی پدیدآمد. این نوع رویکرد، به‌قدری در ذهنیت ما جا افتاده‌است که با وجود اینکه توسط هیچ نظریه‌ای پشتیبانی نمی‌شود، اعتبار آن بدیهی تلقی می‌شود، و در معرفت ما، علوم سخت به‌طور پیش‌فرض معتبر هستند؛ پس از آن «رویکرد ارزش‌محور» مبتنی بر ارزش‌های زیبایی‌شناسی، نمادین و عملکردی حال حاضر آثار مورد توجه قرار گرفت. این رویکرد تا حدودی مرتبط با پارادایم نسبی‌گرایی^۴ در اخلاق، و ذهنی بود؛ و در نهایت «رویکرد معاصر» که مبتنی بر مذاکره و درک اهداف متعدد یک اثر، برای رسیدن به نقطه‌ای شیرین که لذت تماشاگران حال و آینده را به حداکثر برساند، شکل گرفت. رویکردی تلفیقی، از دل منشورها برخاسته و قابل بر آن بود که حفاظت نباید فقط برای متخصصان حقیقت‌جو انجام‌شود. زیرا، مادامی که متخصصان بر اساس زمینه‌های تخصصی خود فعالیت می‌کنند، ممکن است جنبه‌های مهم دیگری از بناها، آثار هنری یا مکان‌ها، مانند زیبایی، کارکردهای مذهبی یا معنوی یا نمادگرایی خصوصی یا اجتماعی، مورد توجه دیگران باشد. البته، این بدان معنا نیست که حقیقت (یعنی حقیقت علمی تعیین‌شده توسط متخصصان در زمینه‌های مختلف) منتفی است، بلکه به این معناست که ارزش‌های دیگر، یا حتی موارد دیگری که ممکن است توسط افراد عادی تعیین‌شود، نیز وجود دارند که باید در فرآیند تصمیم‌گیری مورد توجه قرار گیرند (Smith & Scott, 2010: 188؛ Vinas, 2020, 78؛ Peterson, 2020: 242).

شکل ۱. دگرذیسی رویکردهای حفاظتی (نویسندگان)

۲- پیشینه پژوهش

در بررسی ادبیات مرتبط با پژوهش در ایران، پژوهش‌هایی در قالب پایان‌نامه و مقاله وجود دارند که با بررسی اهمیت نقش مردم و کثرت‌گرایی در تصمیمات حفاظتی، به‌نوعی شاخص‌هایی در حفاظت را مورد توجه قرار می‌دهند که در ارتباط با رویکرد مشارکتی و مشورتی در حفاظت، می‌توان به آنها اشاره کرد (دریایی، ۱۳۹۵؛ فرهمند بروجنی، ۱۳۹۸).

فاطمه علمیرزایی

این پژوهش‌ها با نگاه جامعه‌شناسی و فلسفه به بحث مشارکت و مشورت با ذینفعان پرداخته‌اند، و اهمیت موضوع را بدون ارزیابی و سنجش نگرش حفاظت‌گران و بدون استناد به منابع بین‌المللی مؤید موضوع، مبتنی بر چارچوب نظری متفاوتی ارائه کرده‌اند که کاملاً متفاوت با پژوهش ارائه‌شده در این نوشتار است.

اما در پژوهش‌های خارجی، به‌دنبال مقاله استفان میکالسکی^{۱۵} (۱۹۹۴) با عنوان «تقسیم مسئولیت تصمیم‌گیری‌های حفاظتی»، گزارش‌های پژوهشی مؤسسه حفاظت گتی (Avrami et al., 2000; De la Torre, 2002, 2005)، انتشارات (Aplin, 2002; Smith, 2006; Smith et al., 2017) در زمینه مدیریت میراث، و سایر ابتکارات و فعالیت‌های تحقیقاتی مؤسساتی مانند مرکز بین‌المللی مطالعه حفظ و احیای اموال فرهنگی^{۱۶} در دوره‌ی به اشتراک‌گذاری تصمیمات حفاظتی (Varoli-Piazza, 2007)، موضوع کلیدی، «روش مشارکتی، هم برای تصمیم‌گیری و هم برای انتشار تصمیمات بین حفاظت‌گران، سایر متخصصان میراث، مؤسسات، جوامع محلی و عموم مردم» بوده است. مطالعاتی دیگری نیز وجود دارد، که در بیان اهمیت موضوع مشورت و مشارکت با مردم در حفاظت از آثار تاریخی، مفاهیم جهانی حفاظت را مبتنی بر دیدگاه فردی و جهان‌بینی جوامع بومی و محلی دانسته‌اند. آنها حفاظت ایده‌آل از میراث را در چهارچوب گفتمان میراث معاصر و ایدئولوژی جهان‌گرایانه یونسکو تعریف کرده‌اند، و برنامه‌ریزی و اقدامات حفاظتی مبتنی بر دموکراسی را در ارتباط با ارزش‌های جوامع محلی و گروه‌های بومی، به‌عنوان تابعی از حفظ مؤلفه‌های بیوفیزیکی، فرهنگی و سیستم‌های اجتماعی-زیستی و محیطی پویا، متقابل و وابسته بیان کرده‌اند (Peterson, 2006; Gavin et al, 2015 & 247). آنها همچنین ارتباطات بین گروه‌های محلی و حفاظت از میراث را بررسی کرده، و با تأکید بر این که معانی و مفاهیم، بسته به زمینه متفاوت هستند، رویکردها و معانی مختلف حفاظت را در ارتباط با مشارکت گروه‌های محلی در مدیریت میراث برجسته‌نموده‌اند. آنها معتقدند، برخی معانی و مفاهیم به‌واسطه‌ی این‌که ذهنی هستند، در شیوه‌های مواجهه با میراث علمی مدرن مورد توجه قرار نمی‌گیرند، از همین‌رو نمی‌توان یک چهارچوب مرجع جهانی برای حفاظت‌گران توصیه‌کرد، و این ایدئولوژی بنیادگرایانه حفاظت از میراث، حتی ممکن است خطرناک باشد (ر.ک. Byrne, 1993 & Karlström, 2009). پژوهش‌های دیگری در این زمینه، به معرفی شاخص‌ها و عوامل تأثیرگذار در فرایند مشورت و مشارکت (دموکراتیزه‌سازی^{۱۷}) حفاظت پرداخته‌اند. آن‌ها عواملی چون تفکر و توجه به علت و ریشه تعارض‌ها و تناقض‌ها، از طریق ارزیابی مناسب ارزش‌ها و توجه به مشارکت عمومی در امر حفاظت (Lavrentyev, 2018 & Waterton et al, 2006)؛ ویژگی‌ها و شرایط اثر و زمینه‌ی آن، همراه با درک هدف حفاظت و دریافت بازخوردهای دقیق و جامع از تصمیمات اتخاذشده‌ی پیشین (Otero-Pailos, 2007)؛ پیروی از اصول و قواعد اخلاق حرفه‌ای در مواجهه با اثر (Delgado & Mimoso, 2006)؛ و بهره‌گیری از استراتژی انتشار به موقع اطلاعات و تعامل معنادار با مردم بومی از طریق فهم مسائل فرهنگی و جلب رضایت آنها (Ireland, 2015: 143) را به‌عنوان مؤلفه‌های تأثیرگذار معرفی کرده‌اند. این پژوهش‌ها که به بررسی اهمیت نقش ذینفعان و مردم در رویکردها و فرایندهای حفاظت از آثار تاریخی- فرهنگی، عوامل مؤثر، و شیوه‌ی توجه به این موضوع بر این روند اشاره‌دارند، با هدف و سؤالات پژوهش حاضر منطبق بوده و چهارچوب نظری آن را پشتیبانی می‌کنند. بنابراین با توجه به اینکه هیچ بیانیه و سند ملی با موضوع نقش مشاورتی و مشارکتی ذینفعان عام در موضوع حفاظت از آثار تاریخی، و هیچ پژوهش مشابهی با موضوع این نوشتار در ایران یافت نشده است، همچنین به دلیل اینکه پژوهش‌گران دلیل برخی از مسائل و چالش‌ها میان دست‌اندرکاران حفظ میراث و ذینفعان (مردم) در مواجهه با آثار تاریخی را عدم توجه به موضوع یادشده ذیل رویکردهای حفاظتی متداول در ایران می‌دانند، بر آن شدند تا در قالب این مقاله به آن بپردازند.

۳- توصیف و بررسی

۱-۳- روش پژوهش

روش تحقیق حاضر، از نوع توصیفی- تحلیلی است. در این روش تلاش می‌شود تا وضع موجود یک پدیده، یا اتفاقی خاص بررسی و توصیف‌شود. برای جمع‌آوری مبانی نظری، از روش کتابخانه‌ای و برای جمع‌آوری داده‌های تحقیق، از

فاطمه علمیرزایی

سنجش نگرش حفاظت‌گران آثار تاریخی، در خصوص به اشتراک‌گذاری تصمیمات و اقدامات حفاظتی با ذینفعان عام (مردم) در ایران

روش مصاحبه استفاده می‌شود. جامعه‌ی آماری پژوهش شامل سه گروه از حفاظت‌گران، شاغل در دانشگاه در کسوت استاد و تحصیلات تکمیلی مقطع دکتری (گروه الف)، شاغل در ادارات میراث‌فرهنگی در کسوت کارشناس با تحصیلات تکمیلی مقطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری (گروه ب)، پیشکسوتان تجربی و متخصصان شاغل در بخش خصوصی، بدون تحصیلات آکادمیک مرتبط (گروه ج) می‌باشند. حجم نمونه آماری ۳۰ نفر است که با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی از میان متخصصان فعال در سال ۱۴۰۰ انتخاب شدند.

براساس پیشینه تحقیقات ارائه‌شده در بالا، و با توجه به اروپامحور بودن موضوع حفاظت (Byrne, 2014)، پنج رویکرد اصلی «هنری، علمی، تاریخی، ارزش‌محور و معاصر» که در جریان دگرذایی حرفه حفاظت پدیدآمده‌اند (نمودار ۱)، به‌عنوان محدوده نگرش‌سنجی قرار گرفتند. بدیهی است، برخی رویکردها که طی فرایند سنجش نگرش‌ها شناسایی شدند، خارج از این محدوده و به‌عنوان رویکردهای فرعی، در ایران مطرح هستند.

در ارتباط با بعد نگرش‌سنجی از آن جهت که نگرش افراد نسبت به موضوع مستقیماً قابل مشاهده نیست، از رویکردی استنباطی (مصاحبه نیمه‌ساختاریافته) استفاده شد. پرسش‌های کلی،

- ۱- عوامل غیراقتصادی تأثیرگذار (مثبت یا منفی) در فرایند تصمیم‌گیری و اقدامات اجرایی حفاظت کدامند؟
- ۲- چه میزان توجه، به مقبولیت اقدامات حفاظتی توسط ذینفعان عام و خاص، ضرورت دارد؟ با مصاحبه‌شوندگان مطرح و نظرات آنها در غالب فایل صوتی و نت‌برداری جمع‌آوری شد. در ادامه، مقوله‌هایی که اتفاق آراء بیشتری در مورد آنها وجود داشت، با روش کدگذاری باز شناسایی و دسته‌بندی شدند. به‌منظور ارزیابی و تحلیل این مقوله‌ها، با هدف ۱- شناسایی رویکردهای غالب و ۲- بررسی تمایل به «وجه مشارکتی و مشورتی» در این رویکردها، ۵ مؤلفه‌ی مبتنی بر مبانی رویکردهای محدوده‌ی نگرش‌سنجی به شرح (جدول ۱) تعیین شدند. سپس، تحلیل یافته‌ها در چهارچوب مبانی نظری تحقیق با استناد به ادبیات حوزه‌ی پژوهش و با استفاده از روش تحلیل داده‌بنیاد، از منظر مطلوبیت و توجه به وجه مشورتی و مشارکتی انجام شد.

جدول ۱- مؤلفه‌های شناسایی و ارزیابی رویکردها

ردیف	مفروضات و مؤلفه‌های رویکردها
۱	علاقه‌مند به تغییر و تکمیل اثر به هر نحوی به منظور به غایت رسیدن لذت (رویکرد هنری و سلیقه‌محور مبتنی بر تجربه‌های فردی)؛
۲	علاقه‌مند به حفاظت مبتنی بر حفظ تاریخ مبتنی بر مفاهیمی چون حفظ اصالت، حداقل مداخله، برگشت‌پذیری (رویکرد تاریخی و حقیقت‌جویانه)؛
۳	علاقه‌مند به بررسی‌های علمی دقیق و ساختاری فیزیکی اثر با بهره‌گیری از علوم سخت (رویکرد شیء‌محور/ علمی مبتنی بر علوم پایه و واقع‌گرایی)؛
۴	علاقه‌مند به طبقه‌بندی ارزش‌های زیبایی‌شناسی، نمادین و عملکردی اثر، و عمل بر اساس اولویت‌بندی (رویکرد کثرت‌گرایانه/ ارزش‌محور مبتنی بر هنجارهای ذاتی و انتسابی و اکتسابی اثر با توجه به زمینه‌ی آن)؛
۵	تلفیقی از رویکردهای پیشین، و مذاکره و درک اهداف متعدد یک اثر، برای رسیدن به نقطه‌ای شیرین که قصد سازنده را مورد توجه قرارداده و لذت تماشاگران حال و آینده، همگی را به حداکثر برساند (رویکرد معاصر مبتنی بر علوم انسانی/ مشورتی و مشارکتی با تمامی صاحبان و ذینفعان اثر در همه‌ی زمان‌ها و در چهارچوب اصول علمی و در عین حال قواعد منعطف)؛

۲-۳- یافته‌ها و بحث

یافته‌هایی که در (جدول ۲) ارائه شده‌اند، مقولاتی هستند که با استفاده از کدگذاری باز نظرات جامعه‌ی آماری پژوهش (متخصصان حفاظت و مرمت) در پاسخ به دو سؤال،

- ۱- عوامل غیراقتصادی تأثیرگذار (مثبت یا منفی) در فرایند تصمیم‌گیری و اقدامات اجرایی حفاظت کدامند؟

فاطمه علمیرزایی

۲- چه میزان توجه، به مقبولیت اقدامات حفاظتی توسط ذینفعان عام و خاص، ضرورت دارد؟ به دست آمده است. در این فرایند مفاهیم شناسایی شده، و ویژگی‌ها و ابعاد آنها در داده‌ها کشف شدند، سپس مقوله‌های اولیه در خصوص پدیده در حال مطالعه، به وسیله بخش بندی اطلاعات شکل گرفتند. مقوله‌ها بر داده‌های جمع‌آوری شده، نظیر مصاحبه‌ها، بنیان گذاشته شدند. و بر اساس پیشینه تحقیقات ارائه شده و مؤلفه‌های رویکردهای محدوده نگرش‌سنجی، منجر به شناسایی رویکردهای حفاظتی غالب در ایران شدند.

جدول ۲- مقولات بدست آمده از کدگذاری داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها

مقوله‌ها	جامعه پژوهش		
	گروه الف	گروه ب	گروه ج
رفتار حرفه‌ای و تخصصی ^{۱۸} ؛	*		
دستورات مافوق، پیشکسوت و ناظر طرح؛	*	*	*
تصویب و نظارت بر طرح، توسط سازمان‌های تأمین‌کننده اعتبار؛	*	*	
امانتداری و صداقت در مواجهه و مراقبت از اثر برای آیندگان؛	*		
قصد سازنده اثر در تلفیق با نظر مرمت‌گر در زمان حال؛	*		
قواعد و مبانی نظری حفاظت که به حفظ اصالت، حداقل مداخله، برگشت‌پذیری و .. اشاره دارد؛	*	*	
اولویت و نیاز ذاتی و مادی اثر؛	*		
مطالعات پیشینی فنی و علمی؛	*		
وجدان کاری ^{۱۹} ؛	*		
تجربه و نظر شخصی متخصص مرمت در مورد اشیاء؛	*	*	
تصمیمات شخصی استادکاران در مورد تزئینات معماری؛	*	*	
مشورت درون‌گروهی (میان متخصصان حفاظت)؛	*		
نظر مشورتی گروه‌های متخصص (غیر حفاظت‌گر) بخصوص در مورد تزئینات معماری؛	*	*	
حفظ کالبد مادی شی با کمک متخصصین علوم شیمی، فیزیک، زمین‌شناسی، متالورژی؛	*		
توجه به تعصبات قومی و اعتقادات مذهبی مرتبط با آثار نیازمند حفاظت؛	*		
نادیده‌گرفتن آنچه (مطالبات غیر علمی از سوی مردم) که در مقابل اصول و مبانی علمی و بین‌المللی حفاظت و مرمت است؛	*	*	*
توجه به هنجارهای سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و .. که سازمان‌ها و نهادهای مختلف (ذینفوذانی چون اوقاف، شهرداری و ..) از آن منتفع یا متأثر می‌شوند و انتظار دارند؛	*		
مقبول واقع نشدن اقدامات مرمتی توسط افراد جامعه (مردم عادی)، می‌تواند موجب بی‌اعتمادی به متخصصان شود؛	*	*	
مقبول واقع نشدن اقدامات مرمتی توسط افراد جامعه، موجب اتفاق خاصی نمی‌شود؛	*	*	*
مقبول واقع نشدن اقدامات توسط افراد جامعه، در مورد آثار با ارزش جهانی، می‌تواند موجب واکنش‌های ملی و بین‌المللی شود؛	*	*	*
مقبول واقع نشدن اقدامات توسط افراد جامعه، چنانچه اقدام حفاظتی به لحاظ علمی ضرورت داشته‌باشد، اهمیتی ندارد؛	*	*	*

براساس یافته‌ها، برآیند معیارهایی که جامعه‌ی آماری پژوهش برای فرایندهای حفاظتی مطلوب بیان کرده‌اند، به نظر می‌رسد که گروه «الف» با تمرکز بر مفروضات رویکرد علمی، گروه «ب» با اتخاذ مفروضات رویکرد تاریخی، و

فاطمه علیمیرزایی

سنجش نگرش حفاظت‌گران آثار تاریخی، در خصوص به اشتراک‌گذاری تصمیمات و اقدامات حفاظتی با ذینفعان عام (مردم) در ایران

گروه «ج» با اتخاذ مفروضات رویکرد هنری، که در مبانی نظری مورد اشاره قرار گرفت، در عملکرد خود قایل به سه رویکرد علمی^{۲۰}، تاریخی و هنری در فرایندهای حفاظتی و مرمتی هستند. چنانچه، غالب متخصصان به دلیل تعدد آثار و نظرات متخصصان حفاظت، سوابق بی نتیجه ماندن گفتگوها و به تعویق افتادن کارها، تمایل به فعالیت انفرادی و سلیقه محور (هنری) داشتند. گروه «ج» که در بخش خصوصی فعال بودند، اقدامات شیء محور (علمی) بدون مطالعات پیشینی و مبتنی بر تجربه حفاظت گر را ترجیح می دهند و گروه «الف و ب» مطالعات پیشینی علمی را قبل از هر اقدامی ضروری می دانند.

اشاره به دخالت مستقیم تصمیمات و اهرم های مدیریتی و نظارتی در غالب دستورات هنجاری، رویکردی متفاوت (قاعده محور^{۲۱}) از رویکردهای شناسایی شده ی پیشین را به مجموع رویکردهای حفاظتی غالب در ایران افزود. بخش عمده ای از یافته ها، به شناخت اهمیت رویکرد مشورتی و مشارکتی از دید متخصصان حفاظت (موضوع این مقاله) کمک می کند. به طوری که از میان دیدگاه های مطرح شده توسط گروه های هدف، گروه «الف»، ضرورت پذیرفته شده مشارکت و مشورت با متخصصان علوم سخت^{۲۲} به صورت مشخص شیمی و فیزیک و زمین شناسی و علم مواد، در فرایند حفاظت را پذیرفته اند. گروه «ب و ج» با آراء محدودتر و به صورت انتخابی عمل کرده، و مشارکت متخصصان رشته های دیگر را در صورت احساس نیاز، مجاز می دانند. هیچ یک از گروه ها نسبت به لزوم و نحوه ی مشارکت متخصصان علوم نرم^{۲۳} به صورت مشخص علوم جامعه شناسی، روان شناسی، فلسفه و ... نظری ارائه ندادند.

اما در خصوص پابندی به مفاهیمی اساسی حفاظت (حداقل مداخله، اصالت، برگشت پذیری) به نظر می رسد هر سه گروه «الف، ب، ج» به این مفاهیم به عنوان بخشی از مبانی نظری و اصول حفاظت معتقدند (شکل و میزان پابندی مصاحبه شوندگان به این مبانی در این پژوهش اندازه گیری نشده است). مقوله ای با عنوان «تمایل به توجه به هنجارها و انتظارات ذینفعان» مطرح شد، اما هر سه گروه «الف، ب، ج»، در مورد نادیده گرفتن هنجارهای اجتماعی، آنجا که فرایند حفاظت ایجاب می کند، اتفاق نظر داشتند. به نظر می رسد آنها اعتقادی به ارتباط همواره مؤثر بین هنجارهای اجتماعی و فرایندهای حفاظتی ندارند. اگرچه برخی از متخصصان در گروه «ب» به دلیل قراردادن در بدنه اجرایی و مواجهه با شکل و میزان تأثیر برخی از هنجارهای اجتماعی در فرایندهای حفاظت، مورد توجه قرار دادن برخی موقعیت ها را ناگزیر می دانند. در نهایت، نگاه جامعه ی آماری پژوهش نسبت به تأثیر هنجارهای اجتماعی، بدون توجه به سنت های فرهنگی - مذهبی و باورهای مردم، انتخابی است. در بررسی یافته هایی که بر ارزیابی اهمیت نقش مشورتی و مشارکت مردم (به عنوان صاحبان آثار که بخشی هنجارهای اجتماعی، در کنار وابستگی های عاطفی و اعتقادی و .. به آثار در ارتباط با آنها معنا پیدامی کند) تمرکز دارد، می توان استنباط کرد که علاقمندی چندانی به مشارکت دادن مردم در فرایندهای حفاظتی در میان متخصصان وجود ندارد. با اشارات بسیار محدود به لحاظ کردن نقش و جایگاه ذینفعان، می توان گفت که توجه نسبی به رضایت مندی ذینفعان از سوی گروه «ب» وجود دارد. گروه «الف» ضمن اعتقاد به احترام به ارزش ها و منافع ذینفعان عام، معتقد بودند که فرایندهای حفاظتی بیشتر باید به عنوان یک موضوع تخصصی و تاریخی مورد توجه قرار گیرد. برخی از افراد گروه «الف» در اجماع نظر با گروه «ج» معتقدند که مردم ناآگاه هستند و موضوع میراث فرهنگی در نظر ایشان بی اهمیت است.

علی رغم جستجو و بررسی های به عمل آمده در منابع، و همچنین گفتگوهای پیشین با گروه های مختلف متخصصین حفاظت، پژوهش مشابهی با روش استفاده شده در این پژوهش و تا زمان انجام این پژوهش، که به بررسی رویکردها و نحوه عملکرد متخصصان حفاظت آثار تاریخی پرداخته باشد، شناسایی نشد. یافته های حاصل از این پژوهش، مؤلفه های مؤثر در فرایند تصمیم گیری و اقدامات حفاظتی از دید جامعه آماری را مشخص کردند. این مؤلفه ها در تطابق با مؤلفه های مندرج در رویکردهای محدوده نگرش سنجی پژوهش، منجر به شناسایی رویکردهای حفاظتی غالب در ایران شدند. سپس با استناد به ادبیات حوزه ی پژوهش، در رد و یا تأیید مؤلفه های این رویکردها، از منظر مطلوبیت و توجه به وجه مشورتی و مشارکتی، نوع و میزان توجه به موضوع اشتراک گذاری تصمیمات و نتایج اقدامات حفاظتی با ذینفعان عام (مردم) مشخص گردید (جدول شماره ۳).

جدول شماره ۳- تحلیل یافته‌ها

عوامل مؤثر در فرایند تصمیم‌گیری و اقدامات حفاظتی از دید جامعه آماری	رویکردهای شناسایی شده	بررسی مطلوبیت و وجه مشورتی و مشارکتی رویکرد شناسایی شده، مبتنی بر ادبیات حوزه پژوهش
تمایل به چارچوب قراردادی	رویکرد قاعده‌محور	حفاظت نمی‌تواند تابع دستورات و قواعد هنجاری مشخص باشد، و نیازمند رویکرد انعطاف‌پذیر است (Ashley-Smith, 2009: 22؛ Szmygin, 2019: 329)؛ حفظ میراث تاریخی به دلیل پیوند ذاتی میراث با اقتدارگرایی در قرن بیستم به هنجارهای عامیانه علاقه‌مند نیست (Byrne, 2014). در نظام‌های اقتدارگرا، ایدئولوژی هدایتگر، کثرت‌گرایی، قدرت برای بسیج مردم برای تحقق اهداف ملی وجود ندارد (Sondrol, 1991: 599). اقتدارگرایی در تضاد اساسی با دموکراسی قرار می‌گیرد (Duignan, 2023).
تمایل به تصمیم‌گیری‌های فردی	رویکرد هنری	حفظ ارزش‌های زیباشناسی و تاریخی اثر باید از طریق برقراری تعامل میان گذشته و جوامع کنونی، و رای سلیق شخصی صورت پذیرد (Delgado & Mimoso, 2006؛ Byrne, 2014).
تمایل به همکاری و مشورت میان‌رشته‌ای با تمرکز بر علوم خاص (شیمی، فیزیک، مواد و متالورژی، پتروگرافی و...) تمایل به حفظ کالبد مادی اثر و رویکرد مبتنی بر مطالعات آزمایشگاهی	رویکرد علمی	حفاظت همیشه باید یک فرایند چندرشته‌ای باشد، و ضروری‌ست با دقت روش‌شناختی مناسب علوم انسانی عمل کرد (Kuhl, 2016). تصمیم‌گیری‌های اخلاقی در مشاغل گوناگون علاوه بر دانش حرفه‌ها به کمک روانشناسی اخلاقی، جامعه‌شناسی، علوم سیاسی و اقتصاد و... نیاز دارد (Thompson, 1987-2007)؛ واکنش اخلاقی ناظر در رویارویی با شی تاریخی همواره تحت تأثیر بستر و محیط اجتماعی و فرهنگی، و سنت‌های فرهنگی خواهد بود (Fuentes, Ireland & Schofield, 2015: 8؛ Otero-Pailos, 2007). رویکرد علمی بیانگر این ایده است که ادعاهای علمی، روش‌ها، نتایج - و خود دانشمندان - تحت تأثیر دیدگاه‌های خاص، قضاوت‌های ارزشی، تعصبات جامعه یا منافع شخصی قرار نمی‌گیرند یا نباید قرار بگیرند (Reiss & Sprenger, 2014).
تمایل به مباحث نظری و قواعد بین‌المللی حفاظت و مرمت که بعضاً مصادیق آن را نمی‌شناسند	رویکرد تاریخی	حفظ اصالت و یکپارچگی، حفظ ارزش‌های تاریخی با احترام به کیفیت اولیه و مستندات اصیل اثر حفاظت اخلاقی‌ست (Charter, 1964)؛
تمایل غالب به عدم توجه به موضوعات غیر علمی تمایل به توجه به هنجارها و انتظارات ذینفعان خاص تمایل به اهمیت‌ندادن به مقبول واقع شدن اقدامات مرمتی توسط ذینفعان عام	رویکرد ارزش‌محور	حفاظت مطلوب نیازمند بهره‌گیری از استراتژی انتشار به موقع اطلاعات و تعامل معنادار با مردم بومی از طریق فهم مسائل فرهنگی آنان انجام می‌شود (Ireland & Schofield, 2015: 4). بهره‌گیری از مشارکت مردم با هدف احترام و فروتنی نسبت به ارزش‌ها و مطالبات از جمله قواعد اخلاقی حفاظت است (Charter, 1999). لازم‌ه حفاظت مبتنی بر بیشترین خیر و خوبی برای بیشترین افراد، احترام به هنجارهای عامیانه، حفظ و بقای منزلت فرهنگی در کنار حفظ ارزش‌ها و احترام به هویت تاریخی و هنری اثر است (Vinas, 2020)؛ حفاظت و مرمت باید مبتنی بر ارزش‌های اجتماعی و اهمیت فرهنگی با احترام به حقوق و عقاید همه گروه‌ها، و جلب رضایت عمومی انجام می‌شود (Ireland & Schofield, 2015: 6)؛ Charter, 1999).

۴- نتیجه‌گیری

بر اساس نتایج یافته‌های حاصل از سنجش نگرش جامعه آماری می‌توان گفت که رویکردهای حفاظتی شناسایی شده در ایران شامل رویکرد علمی، هنرمندانه، تاریخی، و در مواردی قاعده‌محور است. بنابراین می‌توان گفت، با وجود قائل بودن اسناد و رویکرد معاصر بین‌المللی به حفاظت، به نقش و جایگاه مشورتی و مشارکتی برای ذینفعان عام در فرایندهای حفاظتی، رویکردهای شناسایی شده در ایران توجه کافی و جدی به این موضوع ندارند. به نظر می‌رسد گروهی

فاطمه علیمیرزایی

سنجش نگرش حفاظت‌گران آثار تاریخی، در خصوص به اشتراک‌گذاری تصمیمات و اقدامات حفاظتی با ذینفعان عام (مردم) در ایران

از متخصصان حفاظت در ایران، تنها تصمیمات روشمند که به شیوه‌ای آموزش دیده و بر اساس دانش فنی و تجربی اتخاذ می‌شود را مطلوب و مجاز می‌دانند، آن‌چه که یک فرد عادی (ذینفعان عام) مجاز به آن نیست. اما همان‌طور که اشاره شد، باید در نظر گرفت که ارتباط مستقیم با ذینفعان و در نظر گرفتن ارزش‌های مرتبط با اثر می‌تواند اطلاعاتی را ارائه دهد که کدهای جهانی و دانش غیرمستقیم تاریخی نمی‌توانند در اختیار قرار دهند. بنابراین، دانش معناداری که ذینفعان در مورد یک شیء ارائه می‌دهند، می‌تواند به حفاظت‌گر کمک کند تا فراتر از جنبه‌های حفاظتی معمولی، درمان را ببینند.

البته، قطعاً مشورت با غیرمتخصصان (ذینفعان عام) در حفاظت و مرمت یک اثر، فرایند واضحی نیست، زیرا کسانی که با آنها مشورت می‌شود، ممکن است نظرات خود را صرفاً به انتظارات معنوی محدود نکنند، و نظرات آنها به عواقبی در اقدامات عملی منجر شود. اما این موضوع هم دلیل بر نادیده گرفتن لزوم مشورت و مشارکت دادن آنها نیست، بلکه لازم است با توجه به محدودیت‌هایی که از نظر علمی و تخصصی وجود دارد، برای اطمینان از مطلوب واقع شدن مشورت با ذینفعان، الگویی اختصاصی در ارتباط با حفاظت از هر اثر، متناسب با شرایط و وضعیت آن، توسط (مشاوران، روانشناسان و متخصصان علوم اجتماعی، فلسفه و...) طراحی شود، تا حفاظت‌گران بدانند در چه محدوده‌ای و به چه روشی می‌توانند/بایستی، از نظر مشورتی و مشارکتی چه کسی/کسانی استفاده کنند، و چه جنبه‌هایی از فرآیند واقعاً برای بحث و مشورت، باز است. فرایندی که بررسی زمینه و ساختار آن خود می‌تواند موضوع پژوهش‌های دیگری باشد.

پی‌نوشت‌ها

1. Beneficiarie
2. Authoritarianism
۳. در عرصه میراث‌فرهنگی مفهوم ذینفع به‌طور کلی به فرد، گروه یا سازمانی اشاره دارد که با یک مکان یا اثر میراثی یا موضوعات آن در ارتباط است و یکی از ویژگی‌های زیر را دارا می‌باشد: در موقعیت، موضوع یا تعارض، منفعت یا سهم داشته و یا اساساً تحت تأثیر نتایج قرار داشته باشد. دارای قدرت باشد و یا در غیر این صورت در اجرای هر راه‌حل یا نتیجه مورد نیاز باشد. در صورتی که در فرایند به‌طور مؤثر دخالت داده نشود، در پی تضعیف فرایند باشد. منابعی را برای کمک کردن به فرایند یا راه‌حل در اختیار داشته باشد (Macdonald et al., 2009; Smith & Scott, 2009).
۴. در فرهنگ لغت انگلیسی آکسفورد چندین تعریف از "اصل" ارائه شده است: اصل به معنای - قانون یا قاعده کلی به عنوان راهنمای عمل است و نه حقیقت بنیادی. اصول به این معنا، شاخص مفیدی از تفکر را در زمان تعیین شده ارائه می‌دهد. بنابراین اصول می‌تواند از عقاید فعلی عقب‌مانده و حتی ممکن است ایده‌های جدید را خنثی کند. اصول غالباً غیرقابل انعطاف و محدودکننده به‌نظر می‌رسند و ممکن است به عنوان تعصب تلقی شوند (Pye, 2001).
۵. قواعد اخلاقی، ارزش‌های مشترک این حرفه و چارچوبی برای ارزیابی افرادی که در جهت منافع عمومی مشغول به کار هستند ارائه می‌دهد (Mansfield, 2008). این قواعد در به رسمیت شناختن اهمیت مفاهیم ناملموس و تأثیر آن در حفاظت (Clavir, 1998)، متحد کردن تفاوت‌های فرهنگی و بومی (Wharton, 2018)، تمایز قایل شدن بین آثار با مواد و ساختار مختلف، منحصر بفرد، دست‌ساخته و صنعتی (Besterman, 2006) کند هستند. از طرفی به دلیل رشد تاریخی و تغییر در ارزش‌های اجتماعی (هیواج، ۲۰۰۶)؛ عدم توانایی آنها در پرکردن شکاف میان نظرگاه‌های گوناگون مردم عادی، پیرامون برخی از مسائل درون فرهنگی و برون فرهنگی (Vinas, 2005) و تفاوت سیاست‌های اخلاقی مواجهه با یک اثر در سازمان‌ها و ارگان‌های مختلف (Wharton, 2018)؛ به‌تنهایی کافی نیستند.
6. Trinidad
7. Lausanne
8. Nara
9. Burra
10. Stockholm
11. Amsterdam
12. Suzhou
13. Faro
۱۴. نسبی‌گرایی اخلاقی یک آموزه اخلاقی است که به این معنی است که ما باید به فرهنگ‌های دیگر احترام بگذاریم و به آنها اجازه دهیم تا مشکلات اخلاقی را آن‌طور که صلاح می‌دانند حل کنند. نسبی‌گرایی اخلاقی مطلق و جهانی نیست بلکه نسبی و جزئی است. نسبی‌گرایی اخلاقی فقط برای مکان، زمان، جامعه، سنت، فرهنگ یا گروهی از افراد خاص معتبر است (Reiss & Sprenger, 2014).
15. Michalski's

فاطمه علمیرزایی

16. ICCROM

17. Democratization

۱۸. رفتار مبتنی بر هنجارها و دستورالعمل‌های تعیین‌شده‌ی حرفه؛
۱۹. وجدان کاری عاملی است که باعث ایجاد نظم در کار و حس انجام وظیفه در افراد می‌شود. توجه به مفهوم وجدان کاری در سازمان‌ها، توجه به اخلاق و روابط انسانی است (Liaghatdar et al., 2011).
۲۰. واقع‌گرایی یک دیدگاه فرااخلاقی است که به عینیت قاطع در فلسفه اخلاق ملتزم است (نیگل و همکاران، ۱۹۶۷).
۲۱. قاعده‌گرایان معتقدند که معیار صواب و خطا مشتمل بر یک یا چند قاعده است. ایشان در مقابل غایت‌گرایان تأکید می‌کنند که این قواعد جدای از این‌که خیری را به وجود آورند یا نه، کاملاً معتبرند (فرانکنا، ۱۹۷۳).
۲۲. در علوم سخت مانند علوم پایه و تجربی، دانشمندان جهان را با تکیه بر روش‌های عینی و ملموس شناسایی می‌کنند (قلی‌فامیان، ۱۳۹۷).
۲۳. در حالی که علوم نرم مانند علوم انسانی، علوم اجتماعی و هنر، بیشتر بر شیوه‌های انتزاعی و ذهنی تأکید می‌شود (همان جا).

فهرست منابع

- دریایی، نازیلا (۱۳۹۵). اخلاق و میراث فرهنگی. اخلاق در علوم و فناوری، ۱۱ (۲)، ۱۹-۲۷.
- فرانکنا ویلیام. کی (۱۹۷۳). فلسفه اخلاق. ترجمه: هادی صادقی (۱۴۰۲). تهران: انتشارات کتاب طه.
- فرهمند بروجنی، حسین (۱۳۹۸). توجیه اخلاقی ایده کثرت‌گرایی در تئوری معاصر حفاظت بر اساس دو اصل موضوعه حقیقت و عدالت، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه هنر اصفهان.
- فیلدن، برنارد (۱۹۹۸). مدیریت در سایت‌های میراث جهانی. ترجمه: پیروز حناچی (۱۳۹۳). تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- قلی‌فامیان، علی‌رضا (۱۳۹۷). ارزیابی دوگانه‌های علوم سخت/نرم و رشته‌ای براساس عنوان مقالات علمی پژوهشی فارسی و آی اس آی انگلیسی. مطالعات میان رشته‌ای در علوم انسانی، ۲ (۱۰) (پیاپی ۳۸)، ۱۱۸-۱۳۹.
- نیگل، تامس و همکاران (۱۹۶۷). دانشنامه فلسفه اخلاق. ترجمه: انشالله رحمتی (۱۴۰۲). تهران: انتشارات سوفیا.
- هیواج، جنوویز (۲۰۰۶). فلسفه اخلاق در قرن بیست و یکم. ترجمه: کوروس سامانیان و مریم الماسی (۱۳۹۸). تهران: انتشارات حکمت.
- AIC (American Institute for Conservation). (1994). *Code of ethics and guidelines for practice*. AIC News, 17-20.
- AICCM. (2002, October 11). *Code of ethics and code of practice*. Australian Institute for Conservation of Cultural Material, viewed, 8.
- Aplin, G. (2002). *Heritage Identification, Conservation, and Management*. South Melbourne Oxford University Press.
- Ashley-Smith, J. (2010). The ethics of conservation. *The conservator journal*, 6 (1), 1-5.
- Ashley-Smith, J. (2009). Richmond A, Bracker A, [Ed.], *The basic of conservation ethics*. London: Routledge.
- Avrami, E. (2000). Values and heritage conservation. *Conservation: The Getty Conservation Institute Newsletter*, 15(2), 18-21.
- Beaudry, M. C. (2009). *Ethical issues in historical archaeology*. International handbook of historical archaeology, 17-29.
- Besterman, T. (2006). *Museum ethics*. A companion to museum studies. Blackwell Publishing.
- Byrne, D. (2014). *Counter heritage: Critical perspectives on heritage conservation in Asia* (Vol. 5). Routledge.
- Byrne, D. (1993). *The past of others: Archaeological heritage management in Thailand and Australia*. PhD thesis, The Australian National University.
- CAC, C. (2000). *Code of Ethics and Guidance for Practice*. Ottawa: CAC & CAPC.
- Charter, B. (2013). *The Burra Charter. The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance*.
- Charter, V. (1964). *International charter for the conservation and restoration of monuments and sites*. Venice,

فاطمه علیمیرزایی

سنجش نگرش حفاظت‌گران آثار تاریخی، در خصوص به اشتراک‌گذاری تصمیمات و اقدامات حفاظتی با ذینفعان عام (مردم) در ایران

- Italy.
- Clavir, M. (2009). Social contexts for conservation: time, distance, and voice in museums and galleries. *Journal of the Canadian Association for Conservation*, 34, 3-9.
 - Clavir, M. (1998). The social and historic construction of professional values in conservation. *Studies in conservation*, 43(1), 1-8.
 - CoE. (2005). *Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society*. Council of Europe Treaty Series- No.199, Council of Europe, Faro. Cohen- Charash, Y., & Spector, P. E. (2001). The role of justice in organizations: A meta-analysis. *Organizational behavior and human decision processes*, 86(2), 278-321.
 - De la Torre, M. (Ed.). (2005). *Heritage values in site management. Four case studies*. Getty Publications.
 - De la Torre, M. (Ed.). (2002). *Assessing the values of cultural heritage*. Getty conservation institute.
 - Delgado Rodrigues J. Mimoso J. M. [Ed]. (2006). *Theory and practice in conservation: proceedings/ International Seminar Theory*. Lisbon : Laboratório Nacional de Engenharia Civil.
 - Dhar, S. (2006). Challenges in the context of the living sacred tradition of Mahayana Buddhism. *Studies in Conservation*, 51(sup2), 151-155.
 - Duignan, B. (2023). Authoritarianism. . Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/authoritarianism>. Feb 16, 2023.
 - ETCP-CEU. (1998). *The New Charter of Athens 1998: International Agreement and Declaration by the National Associations and Institutes of Town Planners in the European Community*. European Council of Town Planners (ECTP), Amsterdam.
 - Fuentes, J. L. (2016). Cultural diversity on the Council of Europe documents: The role of education and the intercultural dialogue. *Policy Futures in Education*, 14(3), 377-391.
 - Gavin, M. C., McCarter, J., Mead, A., Berkes, F., Stepp, J. R., Peterson, D., & Tang, R. (2015). Defining biocultural approaches to conservation. *Trends in ecology & evolution*, 30(3), 140-145.
 - ICOM. (2011). *ICOM Checklist on Ethics of Cultural Property Ownership. Especially Concerning Museum Collections*. Retrieved from http://icom.museum/fileadmin/user_upload/pdf/Codes/110825_Checklist.pdf Accessed 03 August 2015.
 - ICOMOS. (1999), *The Australia ICOMOS Charter for the Conservation of Places of Cultural Significance (The Burra Charter): Guidelines to the Burra Charter : Cultural Significance and Conservation Policy*. Australia: ICOMOS.
 - ICOMOS. (1998), *Declaration of icomos marking the 50th anniversary of the universal declaration of human rights*. Stockholm: ICOMOS. available at: https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Working_Groups/RBA-OCDI/Stockholm_Declaration_1998_Human_Rights.pdf (accessed 30 May 2022).
 - ICOMOS. (۱۹۹۰), *Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage*. Lausanne: ICOMOS. ICOMOS. (1994), *The nara document on authenticity*. Japan: ICOMOS. available at: <https://www.icomos.org/charters/nara-e.pdf> (accessed 30 May 2022).
 - ICOMOS. (1982b), *Tlaxcala declaration on the revitalization of small settlements*, Third Inter-American Symposium on the Conservation of the Building, Heritage. Trinidad& Tlaxcala: ICOMOS.
 - Ireland, T., Schofield, A. J. (2015). *The Ethics of Cultural Heritage. Ethical Archaeologies: The Politics of Social Justice* 4.
 - Karlström, A. (2013). *Local heritage and the problem with conservation*. Australia: ANU E Press.
 - Karlström, A. (2009). *Preserving impermanence: The creation of heritage in Vientiane, Laos* (Doctoral dissertation, Institutionen för arkeologi och antik historia).

- Lamarque, P. (2016). Reflections on the Ethics and Aesthetics of Restoration and Conservation. *The British Journal of Aesthetics*, 56(3), 281-299.
- Lavrentyev, N., Garevsky, A. (2018). *Some Issues of Religious Monuments Preservation in Russia*.
- Liaghatdar, M. J., Bakhtiar Nasrabadi, H. A., Samiee, F., Hashemi Bibi Vajihe. (2011). *Applied Sociology (Isfahan University Humanities Research Journal)*. 22 (1), 27-40.
- Luxen, J. L. (2010, August). «The Principles for the Conservation of Heritage Sites in China»: A Critique. In *Conservation of Ancient Sites on the Silk Road: Proceedings of the Second International Conference on the Conservation of Grotto Sites, Mogao Grottoes, Dunhuang, People's Republic of China, June 28-July 3, 2004*. Getty Publications.
- Matthes, E. H. (2016). The ethics of historic preservation. *Philosophy Compass*, 11(12), 786-794.
- Macdonald, S., Myers, D., Smith, S. N., Johnston, C., Hernandez Llosas, M. I., Loh, L., & Christina, C. (2009). *Consensus Building, Negotiation, and Conflict Resolution for Heritage Place Management*. The Getty Conservation Institute.
- Mansfield, J. R. (2008). The ethics of conservation: some dilemmas in cultural built heritage projects in England. *Engineering, construction and architectural management*, 15(3), 270-281.
- Ngram Viewer. (2015). Retrieved from <http://books.google.com/ngrams> (accessed 1 December 2015), https://books.google.com/ngrams/graph?content=stakeholder&year_start=1800&year_end=2000&corpus=15&smoothing=3&share=&direct_url=t1%3B%2Cstakeholder%3B%2Cc0.
- Otero-Pailos, J. (2007). Preservation's anonymous lament. *Future Anterior*, 4(2), iii-iii.
- Peterson, D., Hanazaki, N., & Berkes, F. (2020). Do We All Speak the Same Language When Talking Conservation? Caiçara Understandings of Conservation in their Landscape. *Conservation & Society*, 18(3), 238-251.
- Peterson, M. N., Peterson, M. J., & Peterson, T. R. (2006). Why conservation needs dissent. *Conservation Biology*, 20 (2), 576-578.
- Pye, E. (2001). *Caring for the past: issues in conservation for archaeology and museums*. (No Title). Publisher: James & James.
- Reiss, J., & Sprenger, J. (2014). Scientific objectivity. In *the Stanford encyclopedia of philosophy*. Zalta, Ed.
- Sease, C. (1998). Codes of ethics for conservation. *International Journal of Cultural Property*, 7(1), 98-115.
- Smith, G. S., Messenger, P. M., & Soderland, H. A. (Eds.). (2017). *Heritage values in contemporary society*. Routledge.
- Smith, C., & Scott, M. (2010). *Ethics and practice: Australian and New Zealand conservation contexts*. In Conservation. Routledge.
- Smith, L. (2006). *Uses of heritage*. Routledge.
- Sondrol, P. C. (1991). Totalitarian and authoritarian dictators: A comparison of Fidel Castro and Alfredo Stroessner. *Journal of Latin American Studies*, 23(3), 599-620.
- Szmygin, B. (2019). *The conservator's responsibility for the deterioration of monuments*. Ochrona Dziedzictwa Kulturowego.
- Thompson, D. F. (2007). *What is practical ethics*. Ethics at Harvard, 1987-2007. published in celebration of the Center's 20th anniversary.
- Lemaire, R., & Stovel, H. (1994, November). *The Nara document on authenticity*. In World Heritage Convention, Nara, Japan.
- Varoli-Piazza, R. (2007). *Sharing conservation decisions: Lessons learnt from an ICCROM course*.
- Viñas, S. M. (2020). *On the ethics of cultural heritage conservation*. Archetype Publications.

فاطمه علیمیرزایی

سنجش نگرش حفاظت‌گران آثار تاریخی، در خصوص به اشتراک‌گذاری تصمیمات و اقدامات حفاظتی با ذینفعان عام (مردم) در ایران

- UNESCO (1998), "Suzhou declaration on international Co-operation for the safeguarding and development of historic cities", Suzhou, available at: <https://whc.unesco.org/en/documents/161> (accessed 30 May 2022).
- UNESCO (1997), "Mexico City Declaration on Cultural Policies World Conference on Cultural Policies", Mexico City, available at: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000052505> (accessed 30 June 2022).
- Walker, M., & Marquis-Kyle, P. (2004). *The illustrated Burra Charter: good practice for heritage places*.
- Wharton, G. (2018). Bespoke ethics and moral casuistry in the conservation of contemporary art. *Journal of the Institute of Conservation*, 41(1), 58-70.
- Waterton, E., Smith, L., & Campbell, G. (2006). The utility of discourse analysis to heritage studies: The Burra Charter and social inclusion. *International journal of heritage studies*, 12(4), 339-355.
- Watkinson, D. (2004). *Conserving cultural material: ethical challenges for the conservator*. Cardiff Center for Ethics, Law and Society.
- Zimmerman, L. J., Vitelli, K. D., & Hollowell, J. J. (Eds.). (2003). *Ethical issues in archaeology*. Rowman Altamira.

COPYRIGHTS

Copyright © 2023. This open-access journal is published under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

نحوه ارجاع به این مقاله

علیمیرزایی، فاطمه؛ سامانیان، صمد؛ مازیار، امیر و سامانیان، کوروس (۱۴۰۲). سنجش نگرش حفاظت‌گران آثار تاریخی، در خصوص به اشتراک‌گذاری تصمیمات و اقدامات حفاظتی با ذینفعان عام (مردم) در ایران. فصلنامه علمی اثر، دوره ۴۴، شماره ۳ (۱۰۲): ۳۵۲-۳۶۶.

DOI: 10.22034/44.3.352

URL: <https://athar.richt.ir/article-2-1650-fa.html>

